

УДК 378.355.58 (075.8)

Т. О. СУСЛОВ,

*ад'юнкт Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

КРИТЕРІАЛЬНО-ДІАГНОСТУВАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати аналізу наукових праць щодо фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у цілому та професійно-екологічної підготовки зокрема. На їх основі запропоновано власний підхід до діагностики рівнів сформованості професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності.

Ключові слова: *критеріально-діагностувальний інструментарій, майбутні офіцери-прикордонники, природоохоронна діяльність, професійно-екологічна готовність, результати, формування.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стратегічною метою освіти повинен бути екологічний світогляд, основу якого складають екологічна відповідальність, мислення, культура та свідомість. Така мета стає тотожною цінностям – світовим та життєвим. Тактичною метою можна вважати формування духовних потреб взаємодії людини та природи. Сучасна екологічна освіта спрямована на майбутнє з опорою на ідеї спільної (взаємозалежної) еволюції природи і суспільства через формування екологічно освіченої особистості та створення умов для її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу останніх досліджень показують, що проблемі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників присвячено наукові роботи М. О. Мацішина [1], І. А. Новака [2], І. М. Почечаліна та В. В. Райка [3], С. В. Сінкевича [4] та ін. Окремі науково-педагогічні аспекти професійно-екологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників було викладено у праці Г. П. Бліннікова, Л. С. Дацюк, В. М. Шевчук [5] та організаційно-нормативні – у роботі А. А. Бевза, С. В. Сінкевича, В. І. Шендрика, В. П. Штангрета [6].

Проте, поза увагою науковців на цей час залишається критеріально-діагностувальний інструментарій та експериментальні аспекти формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Мета статті – уточнити критеріально-діагностувальний інструментарій та охарактеризувати результати дослідно-експериментальної роботи щодо формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дієвість спроектованої системи міждисциплінарних зв'язків у процесі вдосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників підтверджується не тільки оцінкою загального рівня компетентності курсантів, ефективністю формування знань, умінь і навичок із взаємозалежних дисциплін. Важливою складовою експерименту стала перевірка рівня розвитку професійно-особистісних якостей, обумовлених вимогами професійно-екологічної готовності курсантів. За результатами опрацювання наукових та нормативних джерел під “професійно-екологічною готовністю” розуміємо цілісний психофізіологічний стан особистості майбутнього офіцера-прикордонника, що орієнтує його як суб'єкта природоохоронної діяльності у разі виникнення відповідних екологічних обставин діяти за чітко визначеним алгоритмом під час організації та несення служби з охорони та захисту державного кордону на основі сукупності одержаних під час фахової підготовки знань, умінь та навичок.

чок; багатокомпонентне поняття, яке включає такі складові, як: мотиваційна, індивідуально-психологічна, інтелектуальна, практична і творча готовність.

Як показали результати дослідження, пріоритетними якостями готовності до природоохоронної діяльності є такі:

мотиваційна готовність – інтерес до природоохоронної діяльності; спрямованість на професійні досягнення;

індивідуально-психологічна готовність – самостійність; працездатність;

інтелектуальна готовність – здатність до структурно-функціональних перетворень об'єктів; здатність до інтеграції знань з практикою оперативно-службової діяльності;

практична готовність – екологічна грамотність та практичні навички з безпечного несення служби з охорони державного кордону;

творча готовність – здатність до бачення проблеми і творчого пошуку її вирішення; екологічний тип мислення.

Експериментальна перевірка рівнів сформованості професійно-особистісних якостей курсантів здійснювалася шляхом педагогічного моніторингу. Моніторинг – процес відстеження стану об'єкта (системи або складного явища) за допомогою безперервного або періодично повторювального збору даних, що являють собою сукупність певних ключових показників [4, с. 70]. При цьому передбачається не просто фіксація змін, але й використання результатів моніторингу для постійного вдосконалення процесів: навчання, виховання чи розвитку.

Відстеження рівнів розвитку якостей готовності до природоохоронної діяльності проводилося в групах курсантів першого і другого курсів навчання протягом двох років. Оскільки нас цікавило питання щодо впливу фактора інтегративності дисциплін “Екологія” і “Екологічна безпека державного кордону” на рівень професійно-екологічної готовності курсантів, то навчання безпечному несенню служби в різних умовах в одних групах проводилося з введенням експериментального фактора, в інших – без встановлення міждисциплінарних зв'язків (з цією метою розроблено програму спецкурсу, навчально-виховні заходи якого не виходили за рамки обсягу навчального часу, відведеного на вивчення май-

бутніми офіцерами-прикордонниками навчальних дисциплін екологічної спрямованості).

У кожній групі проводилася триразова діагностика якостей: початкова (у першій половині семестру), проміжна (усередині) і підсумкова (наприкінці курсу вивчення навчального матеріалу зазначених дисциплін). Дані підсумкової діагностики слугують вихідними показниками для відстеження процесу забезпечення комплексної професійної готовності курсантів на наступних курсах навчання.

Для всіх компонентів введено не тільки опис якостей, але і визначено планований рівень розвитку, якого повинні досягти курсанти. Діагностика професійно-екологічної готовності здійснювалася таким чином:

розроблялася структура екологічної готовності;

визначалися компоненти особистісних якостей, що формувалися у кожному блоці;

визначалися та діагностувалися вимоги для кожного компонента;

підбиралися діагностичні методики визначення якостей;

здійснювалося оцінювання якостей;

проводилося згортання отриманих показників в один параметр для кожного блоку;

здійснювалося згортання параметрів до одного показника – професійно-екологічної готовності.

Показники зазначених параметрів оцінювалися за допомогою експертних технологій. До цього процесу було залучено вісім експертів: експериментатор, науковий керівник, два викладачі навчальної дисципліни “Екологія” і два – “Екологічна безпека державного кордону”, два викладачі суміжних (юридичних) навчальних дисциплін екологічної спрямованості. Для оцінювання експертами використовувалися такі дані:

результати поточного педагогічного спостереження;

підсумки контрольних робіт, результати вирішення екологічних завдань;

результати виконання лабораторних робіт;

результати виконання творчих індивідуальних завдань, науково-дослідної діяльності.

Кожна якість оцінювалася за шкалою від 0 до 10 балів з трьома проміжками, що визначають межі рівнів розвитку якостей:

0–3,3 – низький рівень розвитку якості – якість виявляється слабо, необхідність навчального матеріалу не осмислена;

3,3–6,7 – середній рівень – якість виявляється на достатньому рівні, має тенденцію до розвитку та зростання;

6,7–10 – високий рівень – якість яскраво виражена в особистості та виявляється свідомо.

Результати оцінювання розвитку професійно-важливих якостей майбутніх офіцерів-прикордонників кожен експерт заносив до спеціальної карти (табл. 1).

Таблиця 1

Карта оцінювання рівнів розвитку якостей професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників
 Експерт _____ Навчальна група _____ Діагностика _____

№ з/п	Прізвище та ініціали курсанта	Оцінка якості екологічної готовності, бали																			
		Мотиваційна		Індивідуально-психологічна		Інтелектуальна		Практична		Творча											
		Інтерес до природоохоронної діяльності	Професійна спрямованість	Самостійність	Працездатність	Здатність до структурних змін об'єктів	Інтеграція знань до професійної сфери	Екологічна грамотність	Навички безпечного несення служби	Здатність до бачення екологічної проблеми	Екологічне мислення										

Результати моніторингу розвитку професійно-важливих якостей подано у табл. 2.

Результати моніторингу рівнів розвитку якостей професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників

Діагностика	Середньоарифметичні показники рівнів професійно-екологічної готовності (інтегральний показник) майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності	
	Контрольна група	Експериментальна група
Початкова	3,1	3,2
Проміжна	3,6	5,6
Підсумкова	4,2	7,4

Дані, отримані в процесі вхідного контролю, показали, що середній рівень інтелектуального розвитку курсантів усіх груп був приблизно однаковий. Складання еквівалентних груп курсантів на основі середніх оцінок дозволило розглядати надалі одні групи як контрольні, а інші – як експериментальні. У контрольних групах навчання курсантів здійснювалося за звичайною методикою, в експериментальних групах ураховувалися вимоги методики міждисциплінарних зв'язків між курсами “Екологія” і “Екологічна безпека державного кордону”. Весь процес навчання моделювався на основі послідовного викладення тем курсу. Крім того, результати початкової діагностики виявили недостатній початковий рівень розвитку якостей професійно-екологічної готовності курсантів і визначили можливість їх зростання.

Результати проміжної діагностики показали дію експериментального фактора, виявивши суттєві відмінності в темпах професійно-екологічного розвитку курсантів. У контрольній групі середній рівень розвитку параметрів готовності підвищився на 0,5–1,1, а показники психологічної та інтелектуальної готовності залишилися практично на попередньому рівні. Рівень параметрів готовності курсантів експериментальної групи змінився на 2,4–4,2, при цьому спостерігалось активне зростання показників практичної та мотиваційної готовності курсантів.

Дані підсумкової діагностики розвитку професійних якостей підтвердили ефективність розробленого спецкурсу, спрямованого на вдосконалення професійно-екологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. У контрольній групі – статистично незначуще зростання

всіх показників готовності. Рівень розвитку якостей залишився нижче середнього. В експериментальній групі спостерігалось активне зростання якостей мотиваційної, практичної, інтелектуальної та творчої готовності. Рівень їх розвитку склав вище середнього за всіма навчальними групами, перебуваючи на межі з високим рівнем. У курсантів істотно зросли професійний інтерес, розуміння ролі екологічних знань, умінь і навичок для майбутньої діяльності з охорони та захисту державного кордону.

Загалом, комплексний показник екологічної готовності курсантів експериментальної групи зріс на 42 % від його початкового рівня розвитку (у контрольній групі – на 11 %), його величина по закінченні вивчення курсу відповідала за шкалою оцінювання професійних якостей рівню розвитку – вище середнього. Такі зміни показують, що міждисциплінарне навчання майбутніх офіцерів-прикордонників дисциплін “Екологія” та “Екологічна безпека державного кордону” є провідним чинником удосконалення процесу підготовки курсантів до природоохоронної діяльності.

Висновок. Реалізація методики міждисциплінарних зв'язків дозволила суттєво підвищити рівень сформованості якостей професійно-екологічної готовності курсантів експериментальної групи. Результати багатосторонньої перевірки ефективності системи вдосконалення підготовки курсантів до природоохоронної діяльності показали її високу дієвість.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо ефективного формування професійно-екологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до природоохоронної діяльності під час фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Мацішин М. О. Модель професійного становлення майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України / М. О. Мацішин // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Вип. 308. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2006. – 129 с.

2. Новак І. А. Дидактична модель підготовки оперативного складу Прикордонних військ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук :

13.00.04 / І. А. Новак. – Національна академія Прикордонних військ України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 18 с.

3. Почекалін І. М. Модель формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності / І. М. Почекалін, В. В. Райко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наукових праць № 8 (61) / гол. ред. Сущенко Т. І. – Запоріжжя : Вид-во Класичного приватного університету, 2010. – С. 368–373.

4. Сінкевич С. В. Формування ціннісного ставлення курсантів вищих військових закладів освіти до вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Сінкевич Сергій Валентинович ; Національна академія Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 186 с.

5. Блінніков Г. П. Прикладна екологія та екологічні аспекти діяльності органів охорони державного кордону : навчальний посібник / Г. П. Блінніков, В. М. Шевчук, Л. С. Дацюк. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2009. – 316 с.

6. Шендрік В. І. Організація охорони навколишнього природного середовища в органах Державної прикордонної служби України : навчальний посібник / В. І. Шендрік, В. П. Штангрет, А. А. Бевз, С. В. Сінкевич. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2004. – 304 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Сінкевич С. В.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2014.

Суслов Т. А. Критериально-диагностический инструментарий и результаты формирования профессионально-экологической готовности будущих офицеров-пограничников к природоохранной деятельности

В статье представлены результаты анализа научных трудов по вопросу подготовки будущих офицеров-пограничников по специальности в целом и профессионально-экологической подготовки в частности. На их основе предложен собственный подход к диагностике уровней сформированности профессионально-экологической готовности будущих офицеров-пограничников к природоохранной деятельности.

Ключевые слова: *будущие офицеры-пограничники, критериально-диагностический инструментарий, природоохранная деятельность, профессионально-экологическая готовность, результаты, формирование.*

Suslov T. O. **Criteria and diagnostic tools, and results of forming of future border guard service officers' professional and ecological readiness to environmental protection activity**

Data got in the process of entrance control, showed that the middle level of intellectual development of cadets of all groups had been approximately identical. The stowage of equivalent groups of cadets on the basis of middle estimations allowed examining one group as control, and other – as experimental. In control group the studies of cadets came true on ordinary methodology, in experimental groups the requirements of methodology of interdisciplinary connections were taken into account between courses “Ecology” and “Ecological safety of state border”. All process of training was designed on the basis of successive exposition of themes of course. In addition, the results of initial diagnostics educed the insufficient initial level of development of qualities of professional and ecological readiness of cadets and defined possibility of its increase.

The results of intermediate diagnostics showed the action of experimental factor, educing substantial differences in the rates of professional and ecological development of cadets. In a control group the middle level of development of parameters of readiness rose on 0,5–1,1, and the indexes of psychological and intellectual readiness remained practically at previous level. The level of parameters of readiness of cadets of experimental group changed on 2,4–4,2, here was an active increase of indexes of practical and motivational readiness of cadets.

Data of final diagnostics of professional qualities development confirmed efficiency of the worked out special course sent to perfection of professional and ecological preparation of future border guard service officers. In a control group the statistically insignificant increase of all indexes of readiness were fixed. The level of qualities development remained below middle. There was an active qualities increase within motivational, practical, intellectual and creative readiness in an experimental group. The level of their development laid down higher middle after all educational groups, being on a stage with a high level. For cadets substantially grew professional interest, understanding of role of ecological knowledge, abilities and skills for future activity with regard to guarding and defending of state border.

On the whole, the complex index of cadets' ecological readiness of experimental group grew on 44,52 % from its initial level (in a control group – on 8,03 %), value on course study completion corresponds to the level of development after a scale the evaluation of professional qualities – higher middle. Such changes showed that interdisciplinary studies of future border guard service officers of disciplines “Ecology” and “Ecological safety of state border” were the leading factor of perfection of cadets' training process to environmental protection activity.

Realization of methodology of interdisciplinary connections allowed substantially to promote the formed professional and ecological readiness qualities level of experimental group cadets. The results of multilateral verification of efficiency of the cadets' training system perfection to environmental protection activity showed its high effectiveness.

Keywords: *criteria and diagnostic tools, environmental protection activity, forming, future border guard service officers, professional and ecological readiness, results.*